

13 april 2021

Utbildningsdepartementet

Yttrande över Ökad kvalitet i lärarutbildningen och fler lärare i skolan (U2021/00301)

Läraryrket har fått möjlighet att yttra sig till Utbildningsdepartementet angående Departementspromemorian Ökad kvalitet i lärarutbildningen och fler lärare i skolan (U2021/00301)

Sammanfattning av Läraryrketets synpunkter

Läraryrket avstyrker flertalet av förslagen. Särskilt kritiska är vi till de omfattande förändringarna som föreslås när det gäller förordningsstyrning och när det gäller KPU. Det skulle undergräva legitimeringsreformen ifall KPU ger ämnesbehörighet till lärare som helt eller delvis saknar de nödvändiga ämneskunskaperna.

Vi tillstyrker ett antal förslag som löser konkreta problem ute på lärarutbildningarna, tex möjligheten att läsa modersmål och svenska som andraspråk inom ramen för grundlärarprogrammet. Vi delar också regeringens syn att undervisningstiden behöver öka på lärarutbildningen, men menar att detta kräver ett resurstillskott och inte bara en uppföljning. Vi delar även bilden att övningsskolor är en bra form för VFU, men menar även att en kvalitetsstärkning på VFU kräver en höjd ersättningsnivå.

Den utveckling man hoppas se av starkare skrivningar rörande samverkan och yrkeskoppling riskerar att motverkas av den föreslagna detaljstyrningen och av stofffrängsel. Dessutom går detaljstyrningen stick i stäv med den utveckling som förordats i Styr- och resursutredningen och i Forskningspropositionen.

Förslaget i korthet

Av den sakpolitiska överenskommelsen mellan samarbetspartierna, Januariavtalet, framgår att lärarutbildningen ska reformeras. Det innefattar att kraven på utbildningen skärps, intagningskraven höjs, fler lärarledda timmar införs, kopplingen mellan teori och praktik stärks och fokus på metodiken ökar. Dessutom ska förutsättningarna för akademiker att välja läraryrket underlättas och längden för Kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) kortas ner och studietakten höjas. Utöver det ska möjligheterna att jobba på en skola och studera till lärare parallellt förbättras.

30 mars 2021

I promemorian Ökad kvalitet i lärarutbildningen och fler lärare i skolan presenteras förslagen. Till grund för promemorian ligger dels underlag framtagna av professor emeritus Anders Gustavsson och filosofie doktor Anders J Persson som utredare samt docent Caroline Gustavsson som ämnessakkunnig då anställda att biträda regeringskansliet i denna utredning, dels har vidareutveckling av flera förslag skett.

Promemorian presenterar förslag som svar på den sakpolitiska överenskommelsen Januariavtalet och innehåller bland annat förslag om att lägga lärarutbildningen i en särskild förordning, att Kompletterande pedagogisk utbildning kortas samt görs tillgänglig i grundskolans tidigare år genom en försöksverksamhet samt en mer generös bedömning av tidigare akademiska studier för tillträde till Kompletterande pedagogisk utbildning.

Samtliga författningsförslag föreslås träda i kraft den 1 augusti 2021 men tillämpas från årsskiftet 2021/2022. Antagning till försöksverksamhet föreslås ske från januari 2022.

Läraryrketets synpunkter

En ny förordning om utbildning till lärare och förskollärare och tydligare fokus på examensmålen

Förslag: Krav på utformningen av utbildningen till lärare och förskollärare ska finnas i en ny förordning om utbildning till lärare och förskollärare. Den nya förordningen kommer i sitt innehåll, om än inte till sin struktur, var i stort sett identisk med det som idag är reglerat i högskoleförordningen.

Läraryrketet avstyrker förslaget om en ny förordning om utbildning till lärare och förskollärare.

Regeringen föreslår att lärarutbildningen ska regleras i en egen förordning i stället för att regleras i högskoleförordningen, som övriga högskoleutbildningar. Enligt regeringen är skälet att man vill ha en ännu mer detaljerad styrningen av lärarutbildningen att ”säkerställa den nationella likvärdigheten i det svenska skolsystemet”. Läraryrketet ifrågasätter ifall en ännu mer detaljreglerad lärarutbildning verkligen säkerställer likvärdighet i praktiken.

Redan idag är lärarutbildningen den överlägset mest detaljreglerade högskoleutbildningen, vilket påpekats som problematiskt av såväl lärarutbildningarna själva som skolornas huvudmän men också av oss i Läraryrketet och Läraryrketet student. Trots detta väljer regeringen alltså att gå motsatt väg. Det visar att regeringen inte alls förstår vad en modern lärarutbildning behöver.

- Lärarutbildningen ska vara en introduktion till yrket och skapa förutsättning för en karriärlång kompetensutveckling.
- Lärarutbildningen ska vara yrkesanpassad och utvecklas i löpande dialog med profession och avnämare utifrån hur skolans behov förändras.

30 mars 2021

- Läraryrket ska också vara forskningsbaserad och utvecklas utifrån vad forskning och beprövad erfarenhet visar.

Dessa centrala förutsättningar för en yrkesutbildning på akademisk grund försvåras av en politisk detaljreglering. Risken med en starkare politisk styrning är att den leder till ryckighet och stoffträngsel.

För att få till en läraryrket i internationell toppklass krävs tvärtom en avreglering och en långsiktighet, som motverkar politisk klåfingrighet. De ledande läraryrket i världen arbetar intensivt med forskningsförankrad och professionsbaserad läraryrket sedan länge. Dessa läraryrket har stärkt kopplingen mellan teori och praktik och ger studenterna den ämnesdidaktiska grund de efterfrågar, men samtidigt i en utvecklad forskningsbaserad form som ger en förutsättning för kompetensutveckling inom ämnesdidaktik under hela yrkeslivet. De bästa läraryrket har tydligare arbetat med problematiken att få läraryrketens olika delar – ämnesstudier, utbildningsvetenskapliga studier och VFU – att bilda en helhet.

En detaljreglering av läraryrket går också stick i stäv SOU 2019:6, ”En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan”. I betänkandet från 2019 föreslogs en delvis ny styrprocess som i högre grad än idag bygger på s.k. tillsitsstyrning.

Innehållet i den utbildningsvetenskapliga kärnan förtydligas

Förslag: Det ska förtydligas i förordningen om utbildning till lärare och förskollärare att den utbildningsvetenskapliga kärnan ska ge en grund inom de kunskapsområden som är centrala för yrkesutövningen. Det ska även förtydligas att studierna inom den utbildningsvetenskapliga kärnan i momentet Utveckling och lärande ska ha ett tvärvetenskapligt perspektiv som inbegriper kognitionsvetenskap.

Läraryrket har inget att invända mot att den utbildningsvetenskapliga kärnan ska ge en grund inom de kunskapsområden som är centrala för yrkesutövningen. Det viktigaste är dock att skapa förutsättningar för detta genom att, som nämndes i förra stycket, avreglera utbildningen. En yrkeskoppling kräver också en resursförstärkning, vilket vi kommer att återkomma till senare i yttrandet. Förslaget om en kortare KPU motverkar en inriktning mot tydligare yrkeskoppling eftersom just delar som berör yrkesutövningen tas bort.

Läraryrket anser även att utbildningarnas innehåll ska utvecklas i samverkan med avnämare och det omgivande samhället så att de förmedlar kunskaper och färdigheter som blir relevanta för den kommande yrkesutövningen. En sådan utveckling bör dock ske löpande. Detaljerna för utbildningens innehåll och vetenskapliga metoder bör inte regleras i lag, utan bygga på samverkan mellan utbildningsanordnare, profession och avnämare, utifrån vetenskaplig grund och yrkets utveckling.

Den andra delen av förslaget är att kognitionsvetenskap ska in läraryrket. Det här är ett tydligt exempel på politisk klåfingrighet som knappast skulle bli aktuellt på andra områden än läraryrket. Principen måste vara att vilken vetenskaplig grund som

30 mars 2021

en utbildning vilar på är upp till akademien. Detta särskilt som att regeringens alldeles nyligen föreslagit att utbildningens frihet ska vara reglerad.

Utformningen av den verksamhetsförlagda utbildningen förtydligas

Förslag:

Lärosätena ska använda sig av övningsskolor och övningsförskolor i den verksamhetsförlagda utbildningen.

Lärosätet ska sträva efter att särskilt yrkesskickliga lärare och förskollärare används i den verksamhetsförlagda utbildningen.

Lärosätet ska se till att utbildningen kan förläggas så nära den studerandes bostadsort som möjligt i det fall utbildningen sker på distans.

Ett krav på att verksamheten med övningsskolor och övningsförskolor ska ge studenterna en inblick i praktiktäna forskning införs och begreppet praktiktäna forskning definieras.

Läraryrket är positivt till att VFU ska äga rum på övningsskolor och övningsförskolor, med tanke på den positiva utvärderingen av försöksverksamheten¹. Vi vill dock påminna om att övningsskoleformen är kostsam och att man i samband med en rekommendation behöver öka ersättningen för VFU.

Läraryrket är positivt till att studenter ska kunna genomföra VFU nära sin bostadsort vid distansstudier. Det här är en akut fråga eftersom en fjärdedel av lärarstudenterna idag läser på distans, och det saknas utarbetade former för VFU-placering av distansstudenter. Det rimligaste är att lärosätena får i uppdrag att ta fram en nationell överenskommelse där man avsätter platser för distansstudenter.

Övningsskolor och övningsförskolor bör utvecklas mot FoU-skolor och FoU-förskolor. Kriterierna för vad som avses med en övningsförskola och övningsskola är idag att det är koncentration av VFU-studenter på färre skolor och att handledare ska ha genomgått en handledarutbildning. Ett av syftena med övningsskolor är också att stärka samverkan mellan skolverksamhet och lärosäte, det kan handla om seminarieverksamhet eller att kopplingen mellan VFU och övriga moment stärks vilket kan möjliggöra att även andra moment kan genomföras i skolverksamheten, s.k. verksamhetsintegrerad lärarutbildning. Läraryrket ser väldigt positivt på en sådan utveckling och menar att det kan vara ett steg på vägen mot FoU-skolor och FoU-förskolor där lärare naturligt medverkar i praktiktäna forskning. Det bör även vara lättare att knyta tjänster till en

¹ Utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor inom lärarutbildning, UKÄ 2020 https://www.uka.se/download/18.d9d8f36171534f3c5b67f/1586335534826/rapport%202020-04-08_F%C3%B6rs%C3%B6ksverksamhet%20med%20%C3%B6vningsskolor.pdf

30 mars 2021

sådan samverkan för att på så sätt stärka kopplingen mellan teori och praktik genom att lärare vid dessa förskolor och skolor även undervisar på lärarutbildningen, utan att för den skull lämna skolverksamheten.

Samverkansstruktur och anställningar inom utbildningen

Förslag: Den nya förordningen ska även innehålla bestämmelser om att lärosätet ska ha en struktur för samverkan kring utbildningen till lärare och förskollärare.

Läraryrket stödjer förslaget. Samverkan mellan lärarutbildning och skolverksamhet är helt nödvändigt. Många lärarutbildningar behöver stärka upp samverkan både när det gäller frågor om lärarutbildningens innehåll och när det gäller dimensioneringsfrågor. Samverkan med avnämare och profession är ofta en outnyttjad resurs för lärosäten. Dimensioneringen av olika inriktningar bör ske både utifrån lokala, regionala och nationella behov. En del ämnen eller utbildningar är begränsat till ett fåtal lärosäten som därför behöver ta ett nationellt ansvar. I andra fall handlar det om frågor som anställningsbarhet för olika ämneskombinationer där det kan finnas olika lokala eller regionala behov.

Lärosätet ska också sträva efter att inkludera särskilt yrkesskickliga lärare från skolväsendet i lärar- och förskolläraryrket.

Läraryrket stödjer förslaget. Redan idag har de flesta lärosäten tillfälligt anställda adjunkter med färsk lärarerfarenheter involverade i utbildningen. Ett exempel är Karlstads universitets s.k. Värmlandsmodell där yrkesverksamma lärare lånas in till lärarutbildningen under en begränsad period. En fördel med den formen är att kommunerna inte riskerar att de mest yrkesskickliga lärarna sugs upp i akademien. En fråga som behöver lösas är problematiken med att lärare som delar tjänstgöring mellan lärosäte och skolverksamhet kan riskera en lägre pension. Det är en fråga som behöver lösas antingen inom ramen för pensionssystemet eller genom att det finns vedertagna modeller som gör att man kringgår problemet och som alla använder sig av.

Antalet lärarledda timmar inom utbildningen ska redovisas och följas upp

Förslag: Lärosätena ska i kommande regleringsbrev åläggas att öka antalet lärarledda timmar i lärar- och förskolläraryrket och årligen redovisa antalet lärarledda timmar i lärar- och förskolläraryrket under en tioårsperiod.

Läraryrket tillstyrker förslaget, men vi vill att det åtföljs av mer resurser. Som promemorian konstaterar så är det generellt för få undervisningstimmar på lärarutbildningen, med tanke på att det är en yrkesutbildning. Det är därför som Läraryrket och Läraryrket student krävt att undervisningstimmarna bör öka. Så intentionen i förslaget är bra. Frågan är dock om det är ändamålsenligt att mäta endast antalet undervisningstimmar. Lektionernas kvalitet är lika viktigt som antal och risken är att ett fåtal seminarier kanske ersätts med flera storföreläsningar.

30 mars 2021

Ändringar i befintlig kompletterande pedagogisk utbildning för flerämneslärare

Förslag: En ny bestämmelse ska införas i de två befintliga förordningar som styr nuvarande kompletterande pedagogisk utbildning. Även personer som har ämneskunskaper i ett undervisningsämne som har sådan relevans för det undervisningsämne som ämneslärarexamen avser att omfatta att det kan anses motsvara poängkraven för särskild behörighet ska kunna antas till utbildningen.

Det ska också förtydligas att det ska vara möjligt att anordna den kompletterande pedagogiska utbildningen så att studenten kan skriva ett självständigt arbete inom utbildningen omfattande 15 högskolepoäng, och därmed uppnå kraven för examen.

Läraryrket avstyrker förslaget till kortare KPU avsedd för personer med en tidigare högskoleexamen. En lärarutbildning som reduceras med en cirka tredjedel av innehållet kan inte genomföras med bibehållen eller förbättrad kvalitet. Kurser inom verksamhetsförlagd utbildning och utbildningsvetenskaplig kärna är centrala för lärarprofessionen och för en forskningsbaserad skola. Att förslaget baseras på en ambition om att förkorta utbildningen snarare än på en diskussion om den kunskapsgrund som läraryrket bör vila på är bekymmersamt.

Det är anmärkningsvärt att studenternas tidigare akademiska studier inte behöver vara relevanta för yrket och täcka de undervisningsämnena som ingår i examen. De studier i ämne och ämnesdidaktik som föreslås ingå i den förkortade utbildningen kan inte ersätta bristande erfarenheter och kunskaper från tidigare studier.

Det går att rada upp exempel efter exempel på hur ämneskunskaperna urholkas i förslaget. När det gäller ämneslärar-KPU är t.ex. förslaget att ge behörighet i matematik efter genomgången KPU till den som har en arkitektexamen. Detta trots att många arkitektstudenter över huvud taget inte läser matematik under sin utbildning. Konsekvenserna blir ännu mer omfattande för förslaget till grundlärar-KPU. Ett stort antal tidigare examina föreslås leda till ämnesbehörigheter i ämnen som studenten inte alls har läst i den omfattning som krävs för en examen från det reguljära grundlärarprogrammet. Den som exempelvis har en kandidatexamen i geografisk informationsteknik kan utan validering antas till en utbildning om drygt ett år som leder till en grundlärarexamen. Denna lärare skulle bli behörig att undervisa i svenska, engelska och SO i förskoleklass och årskurs 1-3 eller årskurs 4-6.

Förslaget står helt i strid med grundtanken i behörighetsreformen – att lärare med samma legitimation ska ha en likvärdig utbildning. Med den hårt slimmade KPU:n devalveras hela syftet med legitimationen. Läraryrket är förvisso positivt till ambitionen att utveckla mer flexibla vägar till lärarexamen, men i en form som säkerställer lärares kompetens. I stället för förslaget bör man satsa på utbyggd VAL och FVI (Fler vägar in), väl utvecklad validering, ömsesidigt tillgodoräknande mellan lärosäten, och generös studiefinansiering.

30 mars 2021

Grundlärarutbildningen med inriktning mot F-3 och 4-6 ska kunna omfatta svenska som andraspråk och modersmål

Förslag: Kraven på utbildning till grundlärare ska ändras så att ämnena svenska som andraspråk eller modersmål inklusive nationella minoritetsspråk kan ingå även i utbildningar mot grundlärarexamen med inriktningarna mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1-3 respektive mot arbete i grundskolans årskurs 4-6.

Studier i ämnet modersmål ska i vissa fall kunna ges enbart i form av språkidaktiska studier med inriktning mot undervisning i ämnet modersmål.

Läraryrket tillstyrker förslaget. Bristen på lärare med behörighet i dessa ämnen har uppmärksammats från skolverksamheten.

Ändringar i befintlig kompletterande pedagogisk utbildning för fler ämneslärare

Förslag: Även personer som har ämneskunskaper i ett undervisningsämne som har sådan relevans för det undervisningsämne som ämneslärarexamen avser att omfatta att det kan anses motsvara poängkraven för särskild behörighet ska kunna antas till utbildningen.

Läraryrket avstyrker förslaget. Förslaget skulle innebära att en ämneslärarexamen tagen via KPU skulle ha ett mindre relevant ämnesinnehåll än en som är tagen inom reguljär lärarutbildning. Det strider mot tanken att samma examen ska innebära ett likvärdigt innehåll. De bedömningar som görs för ämneskrav inom ämneslärarprogrammet gäller givetvis även för KPU, lärarna ska ju arbeta utifrån samma styrdokument.

Det här förslaget innebär också att man inför ett annat regelverk för lärarutbildningar än för annan högre utbildning, eftersom man i praktiken förbjuder lärosätena att göra en självständig bedömning. Antalet undantag för lärarutbildningarna är redan stort, och varje undantag underminerar lärarutbildningarnas ställning.

Läraryrket motsäger inte regeringen i att det finns en grupp studenter som inte är behörig till KPU p.g.a. fel ämnesinnehåll, trots att det de har tillräckligt antal ämnespoäng. Men vi förordar i stället att det inom ramen för KPU möjliggörs att kunna komplettera ämnesinnehåll. För en del studenter är det säkert möjligt att validera eller tillgodoräkna sig de moment som saknas, men det måste i varje enskilt fall göras en individuell prövning. Schablonregler som innebär att behöriga lärare saknar centrala delar av ämnesinnehållet går emot tanken med legitimationsreformen.

Det ska också förtydligas att det ska vara möjligt att anordna den kompletterande pedagogiska utbildningen så att studenten kan skriva ett självständigt arbete inom utbildningen omfattande 15 högskolepoäng, och därmed uppnå kraven för examen.

30 mars 2021

Läraryrket tillstyrker förslaget. Vi uppfattar dock att det är tillåtet redan idag, men ett förtydligande skadar inte. I praktiken handlar det om att öppna upp KPU för studenter med utländsk ämnesexamen, vilket är en viktig målgrupp för att kunna öka antalet lärarexamina.

I kraftträdande- och övergångsbestämmelser

kraftträdande- och övergångsbestämmelser

Förslag: Samtliga författningsändringar ska träda i kraft den 1 augusti 2021.

Tidsplanen är orealistiskt med tanke på att vi redan är i mitten av våren. Det är svårt att se anledningen till en sådan brådska, särskilt när det gäller förslag om att bryta ut och förändra styrningen för lärarutbildningarna i en annan riktning än övriga utbildningar inom högskolan. Om det alls ska genomföras behöver det föregås av betydligt djupare analyser än de som presenteras i promemorian. Sådana analyser bör även belysa påverkan av styrningen av högskolesektorn som helhet och tydliggöra skälen för och påverkan av den skillnad som föreslås. Flera av förslagen i En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan (SOU 2019:6) återstår fortfarande att behandla, och Läraryrket anser att det inte finns skäl att före detta görs genomföra den förändring som föreslås för regelverket avseende lärarutbildningarna.

Läraryrket

Johanna Jaara Åstrand
Ordförande

Per Båvner
Utredare